

Роль релігії в демократичних перетвореннях та формуванні громадянського суспільства в Україні

Максим ВАСІН – виконавчий директор Інституту релігійної свободи (м. Київ, Україна), магістр права

Як відомо, Україна – це держава, розташована у Східній Європі – між Європейським Союзом і Російською Федерацією. Через своє геополітичне розташування країна має свої особливості, в тому числі в питаннях демократичного розвитку, становлення громадянського суспільства та утвердженні свободи віросповідання.

У цій доповіді предметом розгляду буде роль релігії в демократичних перетвореннях та формуванні громадянського суспільства в Україні.

На початку варто відзначити, що Україна вже пройшла частину шляху з формування демократичного способу управління та незалежних інститутів громадянського суспільства. І в цьому особливу роль до сьогодні відіграють релігійні інституції. Однак більша частина цього шляху ще попереду, а тому певні виклики залишаються і перед релігійною спільнотою.

На сьогодні багатоконфесійність є очевидним та незворотнім фактом для України – з цим погоджується як нинішнє керівництво держави, так і основні політичні партії. Починаючи з 1991 року, коли на зорі молодого незалежного держави була проголошена свобода віросповідання, почалося розбудова мережі Церков і релігійних громад – одні виходили з підпілля, інші відроджувалися як такі. Крім цього, на українських теренах з'явилися і нові релігійні течії. У підсумку це призвело до заснування понад 36,5 тисяч релігійних організацій 55 конфесійних напрямків (згідно офіційних даних станом на початок 2012 року).

Такий бурхливий розвиток релігійної мережі поставив на порядок денний в Україні нове питання – як зберегти в поліконфесійній державі релігійний мир та толерантність між представниками різних конфесійних напрямків? Гострі конфлікти на релігійному ґрунті середини 1990-х років підсилили прагнення керівництва держави та найбільших церковних об'єднань щодо створення майданчику для міжконфесійного діалогу та пошуку порозуміння. Таким майданчиком стала Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій (ВРЦіРО), початок діяльності якої припадає на 1996 рік.

ВРЦіРО у своєму складі зібрала найбільші християнські Церкви – серед них три осередки розділеного православ'я, католицька, греко-католицька, євангельсько-протестантські церковні об'єднання, а також представників мусульманських та іудейської спільнот. На сьогодні цей консультативний орган представляє понад 90 % релігійної мережі України.

Варто відзначити, що якщо діяльність Всеукраїнської Ради Церков починалась під опікою Державного комітету у справах релігій, то у 2005 році ця міжконфесійна рада стала повністю самоврядною та незалежною від адміністративного впливу державної влади.

Цьому передували широко відомі події президентських виборів 2004 року та масштабні вуличні протести громадян за чесність та відкритість у діяльності органів влади, що отримали назву «Помаранчевої революції». Того часу в пресі повідомлялось про надзвичайне пробудження громадської свідомості, що відбувалось на фоні піднесення духовних цінностей та моральних орієнтирів. При цьому саме духовна складова та роль керівників найбільших Церков і релігійних об'єднань у цих громадських акціях стала причиною їх абсолютного мирного характеру та відсутності кровопролиття в умовах чи не найбільшої політичної кризи в історії країни.

Після цих подій наступна сторінка новітньої історії України охарактеризувалась початком налагодження постійного діалогу органів державної влади з релігійними об'єднаннями, в основу якого було покладено партнерські засади та принцип невторчання Держави і Церкви у справи один одного. Примітно, що державно-церковний діалог розвивався, починаючи з рівня Президента України та голови Уряду та сягаючи до рівня обласних державних адміністрацій та муніципальних рад.

Окрім Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій поживали свою діяльність і інші міжконфесійні консультативні інституції. Серед них Нарада представників християнських Церков України та Рада Євангельських Протестантських Церков України.

Поряд із цим діалог керівництва держави та релігійних об'єднань призвів до формування громадських рад при низці міністерств з метою налагодження співробітництва у сфері охорони здоров'я, освіти та виховання, поліпшення законодавчої бази стосовно діяльності релігійних організацій, забезпечення права військовослужбовців на свободу віросповідання через запровадження капеланської служби тощо. Велику роль у цьому відігравали вище згадані міжконфесійні ради, які слугували місцем узгодження позицій представників різних конфесій у діалозі з державою.

Побудова партнерських відносини органів влади та релігійних об'єднань дозволила не тільки розв'язати деякі актуальні проблеми релігійної свободи, але й стала прикладом для інших неурядових організацій у налагодженні діалогу з урядовими структурами та залученні їх до процесу вироблення владних рішень. Як результат, у листопаді 2010 року український Уряд законодавчо запровадив механізм участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики, зокрема шляхом створення громадських рад при усіх міністерствах та інших органах виконавчої влади.

Говорячи про поточну ситуацію в Україні, не можна оминати того, що за нового політичного керівництва питання демократичних цінностей, рівності конфесій, подальшого розвитку державно-церковного діалогу, утвердження свободи слова та свободи віросповідання все частіше хвилюють громадськість та порушуються в суспільних дискусіях.

У щорічному посланні до парламенту Президент України Віктор Янукович відзначив, що релігійні організації стали активними суб'єктами суспільного життя. За його словами, національна модель державно-церковної взаємодії еволюціонує в напрямку від сепараційної до партнерської, а національне законодавство сприяє творенню України як поліконфесійної європейської держави.

Поряд із цим на практиці не усі урядовці втілюють принципи, проголошені Главою держави. Майже повністю відсутні можливості для постійного і конструктивного діалогу релігійних об'єднань з Урядом та Парламентом, що не раз призводило до появи законодавчих ініціатив, які за своїм змістом звужували обсяг релігійної свободи та погіршували умови діяльності релігійних організацій. З іншого боку, збереження такого діалогу з окремими урядовими структурами щоразу має наслідком зважену політику держави як у релігійній сфері, так і під час взаємодії органів влади з релігійними організаціями у вирішенні соціальних проблем.

Підсумовуючи, варто наголосити на тому, що в поліконфесійному суспільстві відсутня альтернатива міжконфесійному та державно-церковному діалогу. Його наявність дозволяє формувати в суспільстві атмосферу релігійної злагоди, запобігати релігійній ворожнечі та зберігати мир, створюючи при цьому практичні механізми для забезпечення фундаментального права людини на свободу віросповідання.